STUDIA UNIVERSITATIS MOLDAVIAE
Revista științifica a Universtității de Stat din Moldova, 2023, nr. 2(11)

CZU: 070:911.3:32 **https://doi.org/10.59295/sum2(11)2023_17**

ROLUL GEOPOLITICII ÎN ANALIZA ȘI INTERPRETAREA LUMII CONTEMPORANE

Mihai LESCU,
Universitatea de Stat din Moldova

În cadrul articolului de mai jos, autorul examinează cele trei etape distincte ale evoluției geopoliticii, despre care se vorbește tot mai mult în instituțiile de învățământ superior, dar și în discursul public și mediatic ca o metodă autentică de expertizare a realității vieții internaționale și a relațiilor dintre state. Pe baza unui vast material teoretic la tema dată, autorul distinge aspectele caracteristice ale geopoliticii la fiecare dintre etape, determină, cu prioritate, contribuția acesteia în investigarea lumii contemporane în condițiile societății informaționale, în care rolul esențial în promovarea intereselor naționale, a problemelor geostrategice ale statului, a colaborării şi convieţuirii paşnice între popoare revine mass-media. Pe baza examinării temei, articolul propune soluții privind aprofundarea cercetării conceptual-metodologice a geopoliticii, precum și dezvoltarea unei colaborări fructuoase și de durată între aceasta și mass-media pentru a aduce geo-informația mai aproape de public.

Cuvinte-cheie*: determinism geografic, geopolitică, geostrategie, geo-informații, concepte și teorii geopolitice, școală geopolitică.*

THE ROLE OF GEOPOLITICS IN THE ANALYSIS AND INTERPRETATION OF THE CONTEMPORARY WORLD

In this article, the author examines the three distinct stages of the evolution of geopolitics, which are increasingly asserted in higher education institutions, but also in public and media discourse as an authentic method of expertizing the reality of international life and relations between states. Based on a vast theoretical material on the topic, the author distinguishes the characteristic aspects of geopolitics at each of the stages, aud determines, as a priority, its contribution in the investigation of the contemporary world in the conditions of the information society, in which an essential role in promoting national interests of the geostrategic issues of the state, of collaboration and peaceful coexistence between peoples is up to the mass media. Based on the examination of the theme, the article proposes solutions regarding the deepening of the conceptual-methodological research of geopolitics, and the development of a fruitful and lasting collaboration between geopolitics and the mass media, in order to bring geoinformation closer to the public.

Keywords: *geographic determinism, geopolitics, geostrategy, geoinformation, geopolitical concepts and theories, geopolitical school.*

Introducere

Dezvoltându-se ca teorie în domeniul disciplinelor care studiază raporturile dintre state (de a „gândi lumea în context spațial") și de a explica relațiile social-politice și culturale dintre state, fapt recunoscut și de părinții-fondatori ai geopoliticii F. Ratzel și R.Kjellen, care vrând să sublinieze aria „îngustă" în cercetarea geopoliticii la momentul apariției ei, o calificau „geografie politică" sau „știința despre stat ca organism sau fenomen în spațiu" [1]. În linii mari putem vorbi despre trei etape istorice/ distincte ale geopoliticii [2, p. 4] **:**

- *primă etapă, a* „genezei şi ascensiunii", este cuprinsă între ultimele două decenii ale secolului al XIX-lea şi sfârșitul celui de al Doilea Război Mondial, când are loc cristalizarea şi afirmarea principalelor concepţii, doctrine şi şcoli geopolitice;

- *etapa a doua,* a „marginalizării/tabuizării", cuprinde anii 1945 - 1970, când geopolitica este discreditată prin asocierea sa cu politica expansionistă a puterilor Axei în preajma şi în timpul celui de al Doilea Război Mondial, în locul său dezvoltându-se o geostrategie cu un caracter mult mai teoretic decât geopolitica anterioară, interesată de controlul anumitor zone geografice prin intermediul balanţelor de putere regionale şi globale;

- *etapa a treia* cea a „revenirii în prim-planul preocupărilor academice", care acoperă aproximativ intervalul ultimului sfert de secol trecut și a celui actual, în care s-a produs o resuscitare a interesului faţă

de geopolitică, dar și de geostrategie, mai întâi în contextul luptei pentru sfere de influenţă în Lumea a Treia între cele două superputeri ale ordinii bipolare SUA și URSS, iar mai apoi în contextul răsturnărilor geopolitice la nivel planetar ce au urmat prăbuşirii acesteia din urmă, când are loc o permanentizare a folosirii termenului de geopolitică, iar geopolitica ca disciplină se instituţionalizează.

Chiar dacă viziunile cercetătorilor preocupați de aspectele geopoliticii în general converg, inclusiv și în legătură cu periodizarea geopoliticii, dezbaterile/interpretările asupra ei, continuă până în prezent, disciplina pe parcurs fiind marcată de numeroase controverse, deoarece alături de categoriile geopoliticii clasice, (cum ar fi *spaţiul, clima, întinderea* şi *poziţia, populaţia, controlul* asupra unor importante *resurse naturale* şi *poziţii strategice*), evoluţia din ultima vreme a lumii a scos în evidenţă rolul mult mai important care îi revine economiei, tehnologiilor informaționale/comunicaționale și culturii în modelarea proceselor geopolitice contemporane. În mod firesc, astăzi investigațiile sunt din ce în ce mai mult legate de *geoeconomie, geocultură* și, nu în ultimul rând, de *geo-informaţie* [3] sau, cum menționează autorul român C. Buşe, acum „ puterea actorilor nu mai este exprimată în termeni clasici-militari decât parţial, pentru că la dimensiunea militară a potenţialului de putere se adaugă, cel puţin, alte două dimensiuni: economică şi tehnico-informaţională" [4, p. 5]. Astfel, puterea și sursele acesteia trebuie luate în calcul și investigate în contextul noilor tendințe și factori, cărora le revine un rol din ce în ce mai mare în modelarea existenţei societății. Cu atât mai mult că în instituțiile de învățământ superior, dar și în discursul public și cel mediatic, geopolitica se afirmă tot mai mult ca metodă autentică de expertiză a realității vieții internaționale. În acest context, putem fi de acord că geopolitica este „o teorie, o orientare de cercetare care relevă legătura de substanţă între poziţia geografică a unui stat şi politica sa. Însăşi etimologia termenului spune explicit acest lucru, *geo* însemnând pământ, teritoriu. Geopolitica priveşte şi analizează politica din perspectiva cadrului natural în care are loc, ea propunându-şi să explice măsurile şi orientările politice pe baza datelor naturale ale unui stat: poziţia geografică, întindere, bogăţii naturale, populaţie etc." [5, p. 5] .

Oricum, în pofida imperfecțiunilor, privind interpretarea termenului „geopolitică" urmează să realizăm că aceasta nu este o știință pură. În scopul de a aprofunda examinarea conceptual-metodologică a geopoliticii, în opinia noastră, este necesar de a unifica elementele existente, care pot constitui baza gândirii teoretice, elaborată în acest domeniu de cercetare.

Context

Geopolitica nu a apărut pe teren viran. Evoluția ei a înaintat de rând cu dezvoltarea sistemului/sistemelor sociale ale omenirii. Încă Herodot, supranumit şi „părintele istoriei", a lăsat posterității nu numai însemnări despre istoria popoarelor din epoca sa, ci și referiri la raporturile mediului geografic cu activitatea politică a comunităţilor umane. Contemporanul lui Herodot, Hipocrate a încercat în aforismele sale să dea o explicaţie diversităţii indivizilor din punct de vedere fizic şi psihic. Apelând la influenţa mediului ambiant asupra omului, el a remarcat în *Tratatul Despre aer, apă şi locuri*, în urma analizei comparative între popoarele Asiei, Europei și Africii: constituția fizică și psihică, modul de viață al oamenilor, dar și „înfăţişarea şi felul de gândire a lor corespund în cele mai multe cazuri naturii ţinutului" [6, p. 276], adică țării, spațiului geografic, unde aceștia locuiesc.

O piatră trainică în fundamentul disciplinei geopolitice a pus și filozoful grec Aristotel, care a dezvoltat ideea lui Platon, teoretizând legăturile dintre organizarea politico-statală şi mediul geografic. Or, prin reflecțiile și concluziile sale Aristotel inițiază primele analize geopolitice. El considera că poziția geografică a popoarelor definește calitățile lor intelectuale și morale, subliniind că din punct de vedere geografic, locul central ocupat de greci, indică faptul că acest popor este în „Centrul Lumii": între locuitorii Europei de nord și ai Asiei, distingându-se astfel de alte popoare, prin curaj, caracter și prin gradul avansat de inteligență și buna organizare de stat [7, p. 601].

Astfel, trăgându-și rădăcinile din antichitate, ideile despre dependența vieții sociale de factorii geografici (despre influenţa naturii asupra omului și asupra vieţii unui popor, despre necesitatea fortificării armoniei între popor şi natură pentru a percepe destinele maselor), care au fost exprimate de-a lungul secolelor de către Herodot, Hipocrate, Aristotel, Strabon ș.a. [8] se concretizează în doctrina *determinismului geografic.*

La răspântia secolelor XV-XVI determinismul geografic, condiționat de dezvoltarea relațiilor capitaliste și de epoca marilor descoperiri geografice, cucerește pe deplin lumea științifică. „Expansiunea geografică a Europei", deplasarea „centrului de greutate al economiei spre Atlantic" [9, p. 29], dar și descoperirea „Lumii noi" și luarea ei în stăpânire sau sub control de către unele state europene, evenimente descrise cu lux de amănunte de Lyle N. McAliste în partea a doua a cărții sale *Spania și Portugalia în Lumea nouă*, 1492-1700 [10], iar odată cu includerea în această ecuație a Angliei și Franței - și la sfere de influență între state, și la conflicte, misiuni militare și expediții, prin ultimele remarcându-se la acea vreme Statul rus.

Incontestabil, evenimentele și faptele amintite mai sus, care erau dezbătute și interpretate prin prisma condițiilor climaterice și ale geografiei, au sporit și mai mult interesul oamenilor de știință, dar și a societății față de mediul geografic. În această ordine de idei Jean Bodin împreună cu Las Casas studiază mediul geografic şi influenţa lui în activitatea politică, ajungând la concluzia că mediul geografic exercită o dictatură de la care omenirea nu se poate sustrage. J. Bodin în lucrarea sa *Methodus ad facilem historiarum cognitionem, 1566,* determină interacțiunea dintre laturile specifice ale geografiei cu viața social-politică și puterea statală, arătând că anume natura impune fiziologia, starea de spirit şi organizarea socială a diferitelor populaţii [11].

Oricum, părintele conceptului de determinism geografic este recunoscut Montesquieu, care bazându-se pe lucrările lui J. Bodin și a colegilor săi de idei a pus bazele teoretice ale lui în cartea *Despre spiritul legilor*. În acest context Montesquieu susținea că factorii geografici: clima, solul și relieful determină/influențează obiceiurile și înclinațiile oamenilor, iar de acestea depind organizarea statală a poporului, modul/stilul său de viață, legile. Tot el mai reflectă că „condițiile unui sol sterp" călesc oamenii, îi fac mai curajoși și mai combativi, determinându-i să-și apere libertatea. Nimicnicia și lașitatea, specifice popoarelor cu climă blândă, mereu le-a condamnat pe acestea la robie, în timp ce popoarele cu climă rece, fiind mai curajoase, s-au menținut întotdeauna libere [12, p. 394].

Determinismul geografic a avut susținători și simpatizanți și în mediul științific rus. În numărul lor se înscrie L. I. Mecnikov, care susținea că factorii de bază ce caracterizează nașterea și evoluția civilizațiilor sunt râurile/fluviile și spațiile acvatice. În una din cele mai cunoscute lucrări ale sale, Цивилизация и великие исторические реки, Mecnikov subliniază: „Patru mari culturi antice, toate sau născut și s-au dezvoltat pe malurile marilor fluvii"... [13, p. 199].

De-a lungul timpului doctrina determinismului geografic a fost supusă în repetate rânduri criticilor dure pentru că abordează problematica socială unilateral, punând accentul mai mult pe factorii externi/internaționali în detrimentul celor interni ce caracterizează activitatea societății și că în cercetările întreprinse nu acordă atenție cuvenită aspectelor interactive om-natură/mediul ambiant. Însă cel mai mare merit al determinismului geografic rămâne acela de a servi drept bază coagulantă/de îmbinare a sa cu fenomenul politic, apropiind astfel apariția conceptului de *geografie politică.*

Afirmarea deplină a determinismului geografic, către sfârșitul secolului al XIX-lea, a condus la conturarea şi cristalizarea a trei direcţii predilecte de abordare a cercetărilor geopolitice: cele care urmăreau raporturile dintre istoria umană şi mediul ambiental; cele care au evoluat de la geografia politică la teoriile statal-organiciste; cele strategice. Cu toate că, nu se pot opera delimitări nete, trebuie precizat că prima şi a treia dintre aceste direcţii de cercetare s-au dezvoltat în lumea anglo-saxonă, în timp ce a doua s-a manifestat cu predilecţie în lumea germană [14], unde mai mulți oameni de știință, simpatizanți ai direcției amintite mai sus, sintetizând principalii factori impuși de determinismul geografic. Or, cel care la momentul oportun a înțeles cel mai bine acest fenomen a fost nimeni altul, decât Friedrich Ratzel, geograf și etnolog german, care a elaborat mai multe concepte, ce au pus bazele noii științe - (inițial - „antropogeografia", apoi „geografia politică") geopolitica.

Autor a mai multor studii și investigații privind explicarea și interpretarea problemelor sociale, din perspectiva determinismului geografic, Ratzel, care recunoaște că pentru cristalizarea concepțiilor sale în ce privește asigurarea legăturii geografiei cu politica, s-a bazat pe ideile școlii germane de studii sociologice, pe cunoștințele din domeniul etnologiei și cel al istoriei, pentru a propune domeniului o lucrare monografică fundamentală, de peste 700 de pagini, intitulată *Politische Geographie*, publicată la Mün-

chen și Leipzig în 1897, care numai la un an, în 1898, în expunerea lui L.Siniţki, a fost tipărită în limba rusă în revista *Землеведение*. Din această lucrare a lui Ratzel transpare în toată plinătate întreaga bogăție de idei ce caracterizează activitatea științifică a autorului, care subliniază:„ ...pentru tot ce este viu, cât și pentru stat condiția de viață rezidă în relația sa cu pământul”; „Relația poporului cu teritoriul său, prin interacțiune, contribuie la faptul că poporul și teritoriul devin un întreg ” și că „determinant în această ecuație este spațiul pe care îl ocupă un stat” [15, pp. 16-18].

Ideile privind geografia politică a lui Friedrich Ratzel au fost preluate şi dezvoltate în perioada interbelică de oamenii de știință din mai multe școlile de geopolitică: anglo-saxonă și cele din Franța, SUA și din Rusia. Un reprezentant clasic al şcolii germane se consideră suedezul germanofil Rudolf Kjellen, care folosește pentru prima dată termenul de „geopolitică” în anul 1889, într-un articol, dezvoltând pe larg aspectele teoretice preluate de la Ratzel în lucrarea sa *Statul ca formă a vieţii*, unde subliniază că statele, ca și alte organisme „se nasc și cresc”, înfloresc, apoi „se ofilesc și mor” [16, pp. 31-32], noua știință reprezentând pentru el „studiul statului, considerat ca organism geografic, sau ca fenomen spațial, adică, ca pământ, teritoriu, spațiu sau, mai precis, ca țară” [17, pp. 46-47].

Tot Rudolf Kjellen, la 1899, în cadrul unei prelegeri publice, lansează termenul de *geopolitică*. Cuvântul apare, după aceea, într-un studiu scris*, Introducere la geografia Suediei*, publicat în 1900. Consacrarea termenului are loc însă abia în 1916, când Kjellen publică lucrarea *Die politischen Probleme des Weltkrieges,* în care primul capitol este intitula „Probleme geopolitice”. „De atunci*,* mărturisește Kjellen*,* denumirea se *întâlne*ște peste tot, cel puţin în literatura (științifică) de limbă germană si scandinavă” [18, pp. 3-36].

Necesitatea dezvoltării și cercetării disciplinei geopolitice și afilierea ei la dinamica relațiilor național-internaționale a dus la apariția școlilor geopolitice, prima fiind școala germană, care alături de F. Ratzel și R. Kellen l-a avut și pe K. Haushofer, care prin lucrările sale *Grenzen in ihrer Geographischen und Politikschen Bedentung,* 1927; *Geopolitik der Panideen,* 1931 sau *Weltpolitik von heute,* 1934, apărute și în limba rusă în culegerea: Хаусхофер, К. О геополитике. Работы разных лет [19, pp. 7-250], pun împreună în circuit mai multe elaborări teoretice: „spațiul vital”, „statul-organism viu”, „stat-tampon”, „colonizare externă”, „antropogeografie”, „Mitteleuropa”, „pan-ideile” ca hărţi mentale, conceptul „confruntării dintre puterile continentale şi puterile oceanice”, numit convențional „politica Anaconda”. Tot ei au împărțit domeniul *geopoliticii* în trei sub-discipline: a) topo-politica b) morfo-politica și c) fizi-politica, dar și au fondat, în 1924, la inițiativa lui K. Haushofer, prima revistă de specialitate, denumită *Zeitschrift fur Geopolitik ,* care a apărut constant timp de 20 de ani. Prin monografiile și articolele sale de geopolitică, publicate în revista amintită mai sus, al cărei redactor era, K. Haushofer și-a făcut un nume solid în rândul oamenilor de știință. Concomitent amintim că multe din ideile lui, prin colaborarea care a avut-o cu Hitler, au stat la baza dezvoltării ideologiei fasciste. Văzând pe această cale că multe din conceptele sale au fost speculate, compromise și ideologizate de către reprezentanții cercului politic hitlerist, teoreticianul „pan-ideilor”, „presiunii frontierelor” și a „constrângerii spațiale”, adeptul ideii că „orice imperiu trebuie să dispună de hotare, pe care să fie capabil să le apere cu forțe proprii” [20, pp.16-17] , se opune politicii fasciste de război, ajungând în dizgrația lui Hitler. În ultima sa lucrare *Apologie der deutsche Geopolitik ,*1946**,** Haushofer a negat „trecutul nazist” al științei sale și a încercat să demonstreze că Hitler a distorsionat geopolitica.

La îngemănarea de secole XIX și XX, și în alte state din Occident sunt fondate școli geopolitice: în Franța - prin Vidal de la Blache, cu studiul *La France de l`est* [21], în care autorul ia atitudine critică față de cercetările geopolitice germane, propunând o nouă abordare privind analiza proceselor geopolitice - *posibilismul*, unde domină omul și nu spațiul sau poziția geografică a statului și *Principes de Geographie humaine* [22], unde sunt dezbătute problemele influenței mediului geografic asupra omului, prin Albert Demangeon cu *L'Empire Britannique* [23**],** un studiu despre geografia colonială, dar şi prin J. Ancel, care în *Geographie des frontiers* [24] și în *Geopolitique,* [25], cât și în alte studii consacrate geografiei politice europene, respinge războiul ca mijloc al politicii teritoriale a unui stat, critică aprig expansionismului și imperialismului, mai cu seamă politica externă a Germaniei de la acea vreme. Studiul lui J. Ancel *Manuel geographique de politique europeenne* [26] *,* mai cu seamă vol. 1, subintitulat *Europa Centrală,* care a văzut lumina tiparului în 1936, prezintă interes deosebit pentru noi deoarece are consacrate multe pa-

gini României și ținutului Moldovei. Aici cercetătorul francez J. Ancel, care era și membru corespondent al Academiei Române, în mai multe pagini, dar în mod special la cele cuprinse între 230-248, vorbește despre așezarea geografică a arealului românesc, despre munții Carpați și importanța lor, despre bogățiile naturale ale Basarabiei, în special a Codrilor și a stepei Bugeacului. Autorul se referă și la alte aspecte (geo) politice de la acea vreme din Basarabia: însemnătatea frontierelor fluviale ale ținutului; identitatea etnică a românilor și moldovenilor, la așa numita „republică moldovenească", creată în 1924 de URSS de-a lungul malului stâng al Nistrului s. a.

Școala geopolitica anglo-americană s-a dezvoltat independent de cea germană, având mai mulți reprezentanți notorii. Din cohorta lor face parte britanicul Halford MacKinder, care a încercat să conceptualizeze strategia imperială britanică de la acea vreme prin prisma geografiei politice și a geostrategiei. Acest fapt devine elocvent chiar din una din primele lucrări ale lui H. MacKinder [27]. MacKinder este considerat pe merit fondatorul teoriei „Pivotului geografic al istoriei" și a „geostrategiei". Teoria în cauză a devenit una globală, fiind dezvoltată în mai multe studii ale autorului [28, pp. 298-321], care subliniază că la nivel planetar, în centrul lumii, se află continentul Euro-asiatic, iar în centrul acestuia se află „Inima lumii" sau „Heartland"-ul. MacKinder ne îndemnă să aruncăm o privire asupra Europei și a istoriei europene, ca la un fenomen, dependent de Asia și istoria ei, deoarece civilizația europeană este în mare măsură rezultatul luptei de secole împotriva intruziunilor asiatice [29, pp. 162-169] Ulterior, în studiul său *Democratic ideals and reality, 1919,* MacKinder numește acest spațiu „zona pivot" „continent central", specificând că acesta ocupă o mare parte a teritoriului Euro-asiatic, incluzând aici Orientul Îndepărtat și o serie de țări din Europa de Est, formulând următoarea legitate geostrategică: „Cine conduce Europa de Est, stăpâneşte Heartland-ul; Cine stăpâneşte Heartland-ul, conduce „Insula lumii"; Cine conduce „Insula lumii", guvernează Lumea" [30, p. 102]. Referindu-se la activitatea științifică a lui MacKinder, cercetătorii remarcă cum că ea „apare ca un spectacol spaţial, ca o operă teatrală („the stage of the whole world"), în care decorurile sunt date de regiunile lumii, de actorii statali, iar acţiunea se subordonează legilor geografice" [31, p. 55].

O contribuție substanțială la dezvoltarea geopoliticii clasice au avut și studiile științifice ale istoricului american Alfred Mahan, care într-o măsură au fost elaborate de către acesta în interesele geostrategice ale Statelor Unite ale Americii. Concepțiile „puterii maritime" expuse în una din lucrările sale fundamentale *The influence of Sea Power upon History,1660–1783, publicată în 1890* [32] **,** au pus substanțial umărul la dezvoltarea artei militare navale a SUA și a altor țări. Tot autorul teoriei „puterii maritime" este cel care dezvoltă și face cunoscut la scară mondială într-o altă lucrare a sa - *The Interest of America in Sea Power: Present and Future* [33], principiul „anaconda", care a stat ulterior la baza elaborării concepțiilor geostrategice dintre diferite sisteme politice din lume.

Întru apărarea intereselor SUA și-a pus cercetările sale din domeniul geopoliticii și N. Spykman, un susținător înflăcărat al concepțiilor de bază ale lui A. Mahan și H. MacKinder. În atingerea scopurilor sale de geostrategie și asigurare a securității naționale a SUA, acesta a îmbinat teoria Heartland-ului, elaborată de MacKinder cu teoria „puterii maritime" a lui Mahan, convins fiind că geopolitica întâi de toate trebuie să furnizeze date și analize „ pentru a adopta decizii în anumite chestiuni de politică externă" [34]. În lucrarea *The geography of the peace,* N. Spykman întreprinde o revizie a teoriei lui H. Mackinder, privind Heartland-ul, menționând că „cheia dominației mondiale" este Rimland-ul si nu Heartland-ul, chiar dacă mai mult a fost vorba doar despre o nuanțare a noțiunilor în această privință. În cartea amintită mai sus, dar și în studiul *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power,* N. Spykmen dezvoltă teoria lui A. Mahan referitor la determinarea puterii geopolitice a statului, evidențiind în acest sens 10 criterii de bază. Autorul critică politica expansionistă a Germaniei fasciste de la acea vreme și demonstrează că „scopul strategiei Americii în politica mondială este de a realiza marja de siguranță în domeniu". Vorbind despre disputa dintre SUA și Germania, privind dominarea Americii de Sud, Spykman accentuează că „Conflictele moderne folosesc mai multe forme de agresiune", care încep cu propaganda și atacuri ideologice împotriva adversarului, însă, remarcă el, „războiul psihologic reprezintă astăzi principalul front" [35, p. 24, p. 198]. De asemenea, N. Spykman a introdus în știința geopolitică noțiunea de „Ocean de Mijloc", convențional numită și „continentul atlantic", prin

puterea sa de unificare a „statelor mării”, în care erau cointeresate SUA, pentru care fapt, de rând cu A. Mahan, el poate fi numit „părintele atlantismului”.

Și școala geopolitică rusă a promovat în prim-plan mai mulți oameni de știință ai domeniului. Un reprezentant de bază al acestei școli a fost N. Danilevski, care primul a ajuns la concluzia, că sursele esențiale ale evenimentelor geopolitice planetare nu sunt deținute de toate națiunile și popoarele lumii, așa cum pretindeau predecesorii lui, ci doar de către statele-colos, care se disting prin identitatea lor civilizațională și prin așa numitele „tipuri cultural-istorice”, cum au fost civilizațiile „lumilor Grecești și Europene”, încercând la acea vreme să abordeze problematica geopolitică anume de pe aceste poziții [36, p. 125].

Cauza lui Danilevski a fost continuată de alți reprezentanți ai școlii geopolitice ruse, întâi de toate de K. Leontiev și în mod special de P. Savițki, un reprezentant de seamă al euro-asiatismului. Printre cei, care au pus bazele geopoliticii rusești se numără și V. P. Semionov-Tian-Șanski, care în lucrările sale [37, pp. 425-458], descrie cele mai importante aspecte ale tabloului geopolitic al Rusiei din acea perioadă, inclusiv frontierele ei naturale. În cohorta oamenilor de știință ruși, care au contribuit la dezvoltarea geopoliticii clasice mai pot fi înscriși: G. V. Vernadski, N. S. Trubețkoi, G. V. Plehanov, I. A. Ilyin, care, în comun cu ceilalți au promovat mai multe teorii și idei privind „Rusia, ca spațiu aparte, ancorat în două continente” și „ interesele ei vitale atât în Europa cât și în Asia”, până la „identificarea geopoliticii cu o „pseudoştiinţă burgheză”, „imperialistă”, care „a luat naștere in perioada imperialismului ca armă ideologică” [38]. Criticile aduse geopoliticii aveau să domine dispozițiile lumii academice din fosta URSS, dar mai cu seamă a conducerii politice, care a marginalizat/ interzis pentru mulți ani înainte cercetările în domeniu.

În România, iniţiatorul preocupărilor în domeniul geopoliticii sunt Simion Mehedinţi şi D. Guşti, foști studenți ai lui F. Ratzel. Anume D. Gusti i-a oferit lui I. Conea o secțiune separată în revista Sociologie Românească [39], în care acesta a prezentat pentru prima dată public disciplina: „Geopolitica. O ştiinţă nouă.” Tot aici, peste un an și sociologul Anton Golopenţia, publică însemnările sale privind definirea preocupărilor geopolitice. Reprezentanții școlii românești consideră geopolitica „știință a zilei”, care are drept obiect de studiu „mediul politic planetar” și „jocul politic dintre state”.

Preocupările primilor geopoliticieni români sunt reflectate la începutul anilor ”40 în revista Geopolitica - Geoistoria: revista română pentru sud-estul european, care era editată la Craiova, avându-l redactor pe Gh. I. Brătianu, pentru care geopolitica era „ o ramură nouă și viguroasă ”, desprinsă din geografia politică” [40, p. 13]. Pe această platformă se situau și ceilalți membri ai comitetului de direcție al revistei: Sabin Manuilă, Mircea Vulcănescu, Ion Conea și Anton Golopenția, care în Cuvânt înainte, la apariția primul număr al revistei, subliniau că „geopolitica e știința fenomenului politic internațional, urmărit și explicat în determinarea lui geografică” [41, p. 3]. Tot în primul număr al revistei este publicat și studiul România în marginea continentului, în care S. Mehedinți abordează „problema de geopolitică românească și europeană”, constatând: „Românii au ajuns din nou între Asia și Europa” [42, p. 66]. Și tot în acest număr al revistei vede lumina tiparului articolul Hotare răsăritene: valea Nistrului, în care C. Brătescu subliniază că „Nistrul este un hotar ideal pentru pământul și poporul” moldovenesc, „spre răsărit” [43, p.70]. Ulterior, mai multe studii tematice din această revistă au fost înmănuncheate în culegerea Geopolitica, de către coordonatorii ei: Ion Conea, Anton Golopenţia şi M. Popa-Vereş. Aceste studii ne înfățișează activitatea multilaterală desfășurată de oamenii de știință din România în domeniul geopolitic.

Activitatea prodigioasă a reprezentanților școlii geopolitice române, dar și a celor din alte școli geopolitice din lume, a fost întreruptă de război. În acest perioadă, începând chiar cu anii celui de-al Doilea Războiului Mondial școala geopolitică anglo-americană și-a găsit afirmarea în SUA. Aceasta s-a întâmplat și din cauza că reprezentanții școlilor geopolitice europene asociau motivele izbucnirii, cât și urmările celor două războaie mondiale, cu teoriile elaborate și enunțate de școala geopolitică germană, care de la începuturi a manifestat tendințe evidente de a depăși sfera științei, alunecând pe pista ideologiei în serviciul clasei politice și cercurilor militare germane.

Oricum, în SUA studiile în domeniul geopoliticii au continuat. Astfel, conform modelului Heartland-Rimland, adică al luptei dintre *Uscat* și *Mare*, după N Spykman, Statele Unite în timpul războiului rece au aplicat în raport cu Uniunea Sovietică o poziție defensivă, numită „politica de descurajare”. Noua realita-

te politică şi-a găsit reflectare în lucrările lui Saul Cohen şi Colin S. Gray [44]. Astfel, pornind de la ideea că războiul rece este o confruntare între „imperiul insular al Statelor Unite și imperiul terestru" (Heartland) „pentru controlul/interzicerea controlului asupra zonei de coastă eurasiatico-africană" (Rimland), Gray atrăgea atenția că Heatland-ul corespunde teritoriului URSS. Și, din aceste considerente, SUA urmează să contracareze URSS peste tot, unde aceasta intenționează să avanseze, prin amplasarea armelor nucleare în raport cu particularităţile geografice şi geopolitice ale diferitelor regiuni [45, pp. 14,15 et al.].

Cercetătorul francez, J. Gottman, printre primii, a atras atenția asupra factorilor culturali ca resursă de putere și de dominație a statelor lumii, încercând să demonstreze faptul că granițele politice sunt determinate în primul rând de acțiunea factorilor spirituali, și mai puțin de configurația spațiilor terestre. În studiul *La Politique des États et leur geographie,* supunând criticii ideile geopolitice ale lui Ratzel, Haushofer, Spykman etc., Gottman a ajuns la concluzia că în viziunea acestora geopolitica era o știință despre război, iar experiența celui de al treilea Reich a însemnat o aplicare a ideilor lui Ratzel în practică. J. Gottman aduce critici și unor opinii geopolitice ale lui MacKinder, care, după el, au avut, în temei, „scopul de a se opune liniei strategice eurasiatice a Rusiei". Preocupat plenar de „conceptul de spațiu", el vede „principalul sens politic" nu în dimensiunea teritoriului statului, ci în coordonatele lui geografice, în organizarea producției naționale și în implicarea sa plenară în „comunicațiile internaționale". Conform lui universul este determinat de mișcare, subliniind că circulația este „baza oricărei geografii și a oricărei politici" [46, p. 120], J. Gottman folosește în acest sens în continuare termenul de „comunicare" (mijloace, canale), considerat de el sinonim cu cel al circulației.

Autorul francez dezbate amănunțit în studiul său și noțiunea de „stat-tampon" subliniind faptul că în acest sens Rusia și-a făcut o „specialitate" de a avea întotdeauna în jurul ei „state-vasali", pe care, „în funcție de circumstanțe", mereu le-a folosit în scopuri de securitate [47, p. 105] **.**

Un alt postulat a lui Gottman este cel de „iconografie", preferat de autor în locul „conceptului de stil" sau „mod de viață" [48, pp. 137-138 și 156-157], propus la vremea sa de Vidal de la Blanche. J. Gottman subliniază că „spațiile civilizaționale autonome" întrunesc toate formele vizibile ale vieții publice și private, inclusiv „exprimarea simbolică a ideilor politice", care formează spațiu semantic și cel al culturii. În opinia autorului la baza separării civilizațiilor occidentale de cele orientale stă „dimensiune spațială profundă a culturii" (iconografia): multe culturi din Orient se opun de obicei imaginilor vizuale, picturilor și icoanelor, în timp ce în Occident există o puternică reverență pentru iconografie și portrete [49, p. 159].

Desigur, dezvoltarea vertiginoasă a tehnologiilor comunicaționale și informaționale din ultimii ani au apropiat într-o măsură culturile și au făcut mai compatibile „modurile de viață" dintre oameni. Mai cu seamă a populației din țărilor membre ale UE. Dar conflictele geopolitice în acest context nu au fost înlăturate. Dovadă în această privință stă și războiul ruso-ucrainean, prin intermediul căruia statul agresor încearcă să impună poporului ucrainean „Lumea rusă".

După noi, mai multe idei și modele ale lui J. Gottman și-au găsit materializare în dezvoltarea spațiului geopolitic comunitar european și în Televiziunea fără frontiere, contribuind concomitent la accelerarea proceselor de integrare a mass-mediei în context regional în condițiile societății informaționale.

Astfel, către sfârșitul perioadei războiului rece geopolitica se desprinde de cadrul ei doctrinal, fiind tot mai mult preocupată de analiza concretă a relațiilor internaționale, mai cu seamă a „balanțelor de putere" în diferite zone sau regiuni geografice. Spre exemplu, tot Colin S. Grey, care în lucrarea sa *The Geopolitics of Super Power,* definește geopolitica drept „interpretare politică a unei realităţi geografice globale", punând în opoziție SUA și URSS, subliniază că SUA sunt „o putere insulară de dimensiune continentală" și că interesele sale „în Europa pot fi caracterizate drept vitale" [50, pp. 45-47]**.**

Geopolitica războiului rece se remarcă prin eforturile oamenilor de știință ai multor școli de a reanima această știință , de a extinde bazele teoretice ale revenirii ei în actualitate, de a delimita conceptele (geografie și geografie politică), de a explica corelațiile între geopolitică, geostrategie și globalizare, de a analiza și a argumenta crizele și conflictele (Coreea, Cuba, Ungaria, Cehoslovacia, Vietnam, Afganistan, Războiul din Golf ș.a.). Tot în perioada respectivă s-au derulat și alte evenimente, care au dus nu numai la schimbarea ordinii geopolitice ce dominase globul până atunci, dar și la escaladarea luptei propagandistice și a antagonismului dintre cele două sisteme, cu antrenarea masivă a mass-mediei.

Observând aceste mutații în câmpul geopolitic al confruntărilor propagandistico-ideologice dintre cele două sisteme sociale în care au fost atrase și „sistemele informaționale”, autorul francez Yves Lacoste avea să remarce faptul că „începând cu anii ’80 în Europa au apărut lucrări care au îmbogățit din punct de vedere metodologic și metodic știința geopolitică” [51]. În viziunea lui Lacoste, publicul larg de multe ori nu este orientat către „abordarea rațională a realității”, ci mai degrabă e atras de „lumea lucrurilor și ideilor” construite și propuse de mass-media. Controversele privind identificarea geopoliticii cu alte științe înrudite, dar și multe alte aspecte ale problematicii în cauză, aveau să domine mediul geopolitic în perioada contemporană, caracterizată drept *Noua ordine mondială şi unipolarism.* „În cei doi ani dintre căderea Zidului Berlinului şi disoluţia URSS, George Bush, senior, şi Mihail Gorbaciov au realizat această idee de Nouă ordine mondială*”.* Ideea a fost formulată de Bush într-un discurs în cadrul Congresului american, la 11 septembrie 1990. „M. Gorbaciov a încercat reformarea sistemului socialist din Uniunea Sovietică - vestitele *perestroika* şi *glasnosti* - dar sistemul degradase deja substanţial”... Apare astfel faţa unui nou Imperiu - „SUA, care revendică dreptul de a fi garant al libertăţii şi de a conduce, pe această bază, lumea” [52, pp. 274-275]. Însă, după cum remarcă cercetătorii „Noua împărțire a lumii este „rediviziunea a ceea ce a fost deja divizat”. Aceste redistribuiri au dus la o creștere a numărului de conflicte în lume [53, p. 8]**,** legate, în ultimul timp, și de așa numita „sferă de influență”, care se manifestă prin transformarea unor state în „sateliți” ai puterilor mari.

În acest context, cercetătorul V. Juc menționează că „formarea ordinii mondiale după încheierea războiului rece se dovedeşte a fi un proces multi-aspectual care şi-a găsit expresie în mai multe elaborări şi scenarii globale propuse de diferite şcoli ştiinţifice, lideri de opinie şi reprezentanţi ai diverselor culturi şi religii”. Autorul mai menționează că multe modele poartă amprenta „logicii conflictuale dintre poluri” că polaritatea rămâne problema de bază a configuraţiei ordinii mondiale şi structurii sistemului internaţional în formare, „polul fiind abordat atât în sens geopolitic, dar şi într-o accepțiune mai largă, incluzând aspecte geo-economice, geo-culturale şi de altă natură şi provenienţă”, care, oricum, așa cum susțin și alți oameni de știință Z. Brzezinski, Ch. Krauthammer, P. O`Brien, „indică asupra tipului imperial de sistem care în ultima instanţă se reduce la hegemonia globală a SUA” [54, pp. 44-60]**.** Anume interesul pentru soluționarea problemelor urgente în context mondial și regional i-a determinat pe oamenii de știință să revitalizeze geopolitică, care „este știința spațiilor mari, a proceselor politice, economice și de altă natură globală, dar și arta de a le gestiona” [55, p. 8], în condițiile unii *lumi multipolare.*

În acest context, geopolitica își extinde sensul privind materia de informaţie politică externă, de studiu al cadrului larg al politicii şi de cercetare, numit de R. Kjellen *mediu politic.* Actualmente mediul politic fiind supus presiunilor politice, economice, sociale de ordin statal, regional sau internațional, cât și „bombardamentului” informațional fără precedent, tot mai puțin se circumscrie frontierelor politice ale statului-națiune, ci își extinde aria intereselor statale în plan regional, dacă nu uneori continental. Toate acestea presupun din partea specialiștilor și a jurnaliștilor nu numai măsurări propriu-zise şi evaluări ale fenomenelor geopolitice, dar și analize operative bine fondate/documentate, cât și explicații, prognoze în cunoștință de cauză și profesioniste. Accentuăm faptul că și de data aceasta pe filiera anglo-saxonă, geopolitica a dobândit un caracter aplicativ și pragmatic. Astfel, cercetătorii Dean Minix și Sandra Hawley consideră că specialiștii în relații internaționale trebuie să devină un gen de meteorologi, pentru a descrie „schimbările care au loc în climatul politic” și să explice aceste prefaceri în mediul nostru politic astfel încât să le putem evalua și categorisi pentru utilizarea lor ulterioară și de a prevedea în timp „orice alte procese similare ... și cum aceste prefaceri politice vor afecta viața noastră” [56, p. 8]. Or, în calitatea lor de cronicari ai timpului, astăzi, în era avansată a tehnologiilor comunicațional-informaționale, și jurnaliștii care scriu pe teme internaționale urmează să se înregimenteze în cohorta „meteorologilor politici”, având datoria profesională de a arăta și a convinge că „furtunile politice” în lume „nu pot fi echivalate cu haosul, dezordinea și dezorientarea” [57, p. 13].

În ultimii ani specialiștii din domeniul geopoliticii manifestă tot mai mult interesul de a sintetiza schimbările ce au loc în lume și în domeniul disciplinei în cauză, încercând să cuprindă într-o singură formă toate fenomenele, elaborând o formulă în care fiecare să-şi afle un tip de dezlegare mulţumitoare. În această ordine de idei, Richard Falk [58] este de părere că lumea se mişcă rapid de la geopolitică

„spre o realitate mai integrată economic,cultural şi politic", ceea ce ar solicita apariţia *geo-guvernării,* menită să asigure structuri de guvernare eficientă la nivel global. Deci, și aceste probleme urmează să-și găsească teren fertil de cercetare în context geopolitic.

Concluzii

Subliniem faptul că elementul de sincronicitate al cercetării întreprinse, este dat de faptul că problematica geopoliticii este determinată de expunerea cronologică a evoluției ei în spațiu și timp. Cu toate elementele și proprietățile dobândite în timp , care au constituit din ea o *metodă,* dar și o știință cu legături multidisciplinare ale cărui obiect de studiu constă în examinarea și interpretarea relațiilor internaționale, ce au avut loc în trecut sau se derulează actualmente pe Terra, din perspectiva factorilor geografici și ai celor politici. Pusă în serviciul examinării complexe a faptelor și evenimentelor din politica mondială, astăzi geopolitica, datorită dezvoltării accelerate a tehnologiilor comunicaționale, care au instaurat pe întreg globul dictatura societății informaționale și cunoașterii, este determinată și ea de *paradigma informației geopolitice*. Principalul mijloc prin care *geo-informația* este adusă la cunoștința oamenilor pe toate meridianele globului rămâne a fi mass-media, asistată de tehnologiile avansate. Mediatizarea geo-informației, necesară omului contemporan precum aerul, este forma existenței ei. Investigarea permanentă a influenței mass-mediei și a factorilor geografici în complexitatea lor sistemică asupra „meteorologiei geopolitice" - de la evenimente mondene la conflicte și războaie: informaționale, hibrid, cibernetice, tradiționale, este de datoria cercetătorilor domeniului.

Referințe:

1. RATZEL F., *La géographie politique.* Paris: Fayard, 1987, 220 pag. ISBN 978 2213019352.
2. JONES M. et al., *An Introduction to Political Geography: Space, Place and Politics.* London: Routledge, 2004, 208 pag. ISBN 9780415250771.
3. DOBRESCU P., *Geopolitica.* București: Comunicare. ro, 2008, 423 pag. ISBN 978-973-711-109-8.
4. BUȘE C., *O carte necesară.* În: HLIHOR, C. *Geopolitica şi geostrategia în analiza relaţiilor internaţionale contemporane: consideraţii teoretice şi metodologice.* Bucureşti: Editura Universităţii Naţionale de Apărare „Carol I", 2005, 330 pag. ISBN 973-663-304-7.
5. DOBRESCU P., *Geopolitica.* București: Comunicare. ro, 2008, 423 pag. ISBN 978-973-711-109-8.
6. *Гиппократ. Сочинения. Избранные книги.* Том 1, Москва, Госбиомедгиз, 1936, 736 р.
7. *Аристотель. Сочинения.* Том 4. Москва: Мысль, 1983, 830 р. ББК 87.3(0)321-225.
8. ИЛЬИН, В. В., МАШИНЦЕВ, А. В., *Философия в схемах и комментариях.* СПб.: Питер, 2005, 304 pag. ISBN 5-469-00566-6.
9. HLIHOR C. *Op. cit.*
10. MCALISTER L., *Spain and Portugal in the New World, 1492-1700* (Europe and the World in the Age of Expansion, vol. III). Minnesota: Univ Of Minnesota Press, Minnesota Arhivă Edițiile, 1984, 620 pag. ISBN 978-0816612185.
11. БОДЕН Ж., *Методъ легкого познания истории.* Москва.: Наука, 2000 г., 412 pag. ISBN 5-02-008714-9.
12. МОНТЕСКЬЁ Ш., *О духе законов*. Москва: РИПОЛ Классик, 2019 г., 840 pag. ISBN 978-5-386-10459-7.
13. МЕЧНИКОВ Л. И., *Цивилизация и великие исторические реки*. Москва: Издательство Айрис-Пресс, 2013 г., 320 pag. ISBN 978-5-8112-5112-4.
14. NEGUȚ S., *Introducere în geopolitică.* București: Meteor Press, 2015, 288 pag. ISBN 9789737280626.
15. RATZEL F., *Politische Geographie,* publicată la München și Leipzig în 1897. În: Б. А. Исаев (Сост.). *Геополитика: Хрестоматия.* СПб.: Питер, 2007, 1156 pag. ISBN 5-94807-016-6.
16. KJELLEN R., *Der Staat als Lebensform* (1916), reprint: BiblioBazaar, 2008, 248 pag. ISBN 9780559209154.
17. НАРТОВ Н. А., *Геополитика*. Москва: ЮНИТИ, 1999, 358 pag. ISBN 5-238-00070-7.
18. CONEA I., *Geopolitica - o ştiinţă nouă*. În: *Sociologia Românească*, II, nr. 9-10, 1937.
19. ХАУСХОФЕР К*., О геополитике. Работы разных лет.* Москва: Мысль, 2001, 426 pag. ISBN 5–244–00885.
20. Idem.

21. Vidal P. de la BLACHE, *La France de l`est,* (1916). Paris: The Classics.us, 2013, 76 pag. ISBN 978-1230451725.
22. Vidal P. de la BLACHE, *Principes de Geographie humaine*, (1922). Paris: L'Harmattan, 2013, 326 pag. ISBN 978-2296328686.
23. DEMANGEON A., *L'Empire Britannique,* Paris: Armand Colin, 1923, 280 pag.
24. ANCEL J., *Geographie des frontiers*, Paris: Librairie Gallimard, 1938, 209 pag.
25. ANCEL J., *Geopolitique,* Paris: Delagrave 1936, 120 pag.
26. ANCEL J., *Manuel geographique de politique europeenne*, Paris: Delagrave, 1936, 491 pag.
27. MACKINDER H., *Britain and the British Seas.* Cosimo Classics: 2020, 402 pag. ISBN 978-1945934971.
28. MACKINDER H., *The geographical Pivot of History*, publicat în 1904 în *The Geographical Journal*, vol.XXIII, nr. 4, pp. 421-444, retipărită în decembrie 2004, vol. 170 al colecției revistei *The Geographical Journal.*
29. МАККИНДЕР Х., *Географическая ось истори*и. Москва: Полис, 1995, nr. 4.
30. Маккиндер Х., *Демократические идеалы и реальность*. Грачёв, М. Н., *Хрестоматия по геополитике.* Москва & Берлин: Директ-Медиа, 2019, 455 с. ISBN 978-5-4499-0022-7.
31. SĂGEATĂ R., *Geopolitică.* Sibiu: Universitatea „Lucian Blaga", 2008, 304 pag. ISBN 978-973-739-602-0.
32. МЭХЭН А., *Влияние морской силы на историю 1660–1783.* Москва: Издательство АСТ, 2002, 634 pag. ISBN 5-17-011974-7.
33. MAHAN A., *The Interest of America in Sea Power: Present and Future*, Boston:Little, Brown & C°, 1897, 314 pag.
34. SPYKMAN N., *The geography of the peace.* New York: Harcourt Brace and C°, (1944), [print] Archon Books, 1969, 66 pag. ISBN 978-0208006547.
35. SPYKMAN N., *America's Strategy in World Politics. The United States and the Balance of Power.* Francis P. Sempa Paperback, 534 pag. Published 2007 by Routledge. ISBN 978 141280631-2.
36. ДАНИЛЕВСКИЙ Н. Я., *Россия и Европа*. Москва: Институт русской цивилизации, 2008, 816 pag. ISBN 978-5-902725-25-1.
37. СЕМЁНОВ-ТЯН-ШАНСКИЙ В. П., *О могущественном территориальном владении применительно к России. Очерк политической географии.* Петроград: Известия РГОю Т. 51, вып. 8, 1915 г.
38. *Географический энциклопедический словарь. Понятия и термины*. Москва: *Советская Энциклопедия,* 1988 г. 432 pag.
39. Revista: *Sociologie Românească* , nr. 9-10, din septembrie-octombrie 1937.
40. BRĂTEANU Gh. I., *Geopolitica, factor educativ și național*. Revista *Geopolitica - Geoistoria*, nr. 1, septembrie-octombrie, 1941.
41. Idem
42. Idem
43. Idem
44. COHEN S., *Geography and Politics in a World Divided.* Oxford: Oxford University Press, print, 1973, 334 pag. ISBN 978-0195016956. COLIN, S. Gray. *The Geopolitics of the Nuclear Era*. New York: Crane Russak, 1977, 70 pag. ISBN 978-0844812571.
45. Colin S. GRAY *Op. cit.*
46. GOTTMAN J., *La Politique des États et leur geographie*. Paris: A. Colin,1952, 228 pag.
47. Idem
48. Idem
49. Idem
50. Colin S. GRAY., *The Geopolitics of Super Power*. Lexington, KY: University Press of Kentucky, 2014, 288 pag. ISBN 9780813158051.
51. LACOSTE Y., *Dictionnaire de géopolitique*. Paris: Flammarion, 1993, 1679 pag. ISBN 10208035101X
52. VĂDUVĂ Gh., *Gtopolitica. Teorii. Areale. Falii. Confluențe.* București: Societatea Scriitorilor Militari, 2013. 446 pag. ISBN 978-973-8941-61-8.
53. ДУХИНА Т. Н., *Геополитика.* Ставрополь: АГРУС, 2013, 168 pag. ISBN 978-5-9596-0852-1.

54. JUC V., *Reconfigurarea ordinii mondiale după încheierea războiului rece: aspecte teoretico-metodologice.// Revista de filosofie, sociologie şi ştiinţe politice*, a Institutului Integrare Europeană şi Ştiinţe Politice al Academiei de Ştiinţe a Moldovei, nr. 3, 2009.
55. ДУХИНА Т. Н., *Op. cit.*
56. MINIX D. & HAWLEY S. M., *Global Politics*. Wadsworth Publishing Company, Belmont, 1997, 550 pag. ISBN 9780314067678,
57. DOBRESCU P., Bărgăoanu A., *Op. cit,*
58. FALK R., *On Human Governance: Toward a New Global Politics – The World Order Models Project Report of the Global Civilization Initiative*, Pennsylvania State University Press, 1995.

Date despre autor:
Mihai LESCU, doctor, conferențiar universitar, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării, Universitatea de Stat din Moldova.
E-mail: mihai.lescu@usm.md
ORCID: 0000-0001-9837-6687

Prezentat la 10.10.2023